

особами, а представниками інших, зовнішньо благополучних верств суспільства. Особа шахрая, яка вчиняє злочини у житловій сфері, володіє цілим набором якостей, особливостей, які необхідно враховувати при розслідуванні зазначеної категорії кримінальних справ та при виявленні злочину та особи шахрая. Крім того, інформація, отримана в результаті дослідження безпосередньо особи шахрая, грає важливу роль при розслідуванні злочинів даного виду.

Список літератури: 1. Бондаренко Д.А. Злочини, пов'язані з використанням владних та інших повноважень: особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики // Вісник Запорізького інституту внутрішніх справ. № 2. 2000. 2. Мельников А.А. Мошенничество и борьба с ним. М., 2002 / Под ред. Эминова В.Е. 3. Антонов И.О. Расследование мошенничества: Дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 1999. 4. Филимонов В.Д. Общественная опасность личности преступника. Томск, 1970. 5. Смаглюк О.В. Шахрайство за кримінальним кодексом України 2001 року: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2003. 6. Чалдини Р. Психология влияния. СПб., 2000. Серия «Мастера психологии». 7. Алікіна Н. Зловживання психологічними закономірностями // Український юрист. 2004. № 4. 8. Кукса В. Мошенничество, заверенное нотариусом // Зеркало недели. № 44. 2003. 9. Ситулин Н. Сезон мошенничества круглый год // ЯНУСНЕРУХОМІСТЬ. №6. 2004.

Надійшла до редколегії 23.12.04

С.О. Книженко

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Проблема криміналістичної класифікації екологічних злочинів наразі досліджена недостатньо. На наш погляд, вона належить до числа актуальних наукових досліджень. Це пояснюється значимістю криміналістичної класифікації злочинів проти довкілля для вдосконалення та розробки нових методик розслідування окремих видів вказаних злочинів.

Загальні теоретичні положення криміналістичної класифікації злочинів були предметом дослідження у роботах Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, І.О. Возгріна, І.Ф. Герасимова, О.Н. Колісниченка, А.Ф. Облакова, В.А. Образцова, М.П. Яблокова та інших. Але криміналістична класифікація екологічних злочинів у криміналістичній літературі не розроблена.

Дослідження цієї проблеми тісно пов'язане з поняттям екологічних злочинів, їх кримінально-правовою та кримінологічною класифікаціями. Так, окремі криміналісти вважають за доцільне при розробці криміналістичної класифікації враховувати не тільки екологічні злочини, але й ті, котрі за певних умов можуть негативно вплинути на екологічний стан [1, с.61]. Слід зауважити, що у юридичній літературі мають місце різні підходи щодо визначення поняття екологічних злочинів. Так, одні дослідники вважають, що до екологічних злочинів належать такі, в яких безпосереднім об'єктом посягання є природні об'єкти [2, с.438; 3, с.295–299]. Інші до екологічних, окрім зазначених, відносять також злочини, які за певних обставин можуть спричинити екологічну шкоду (розширений підхід) [3, с.10; 4, с.80–85]. Наприклад, В.В. Петров екологічні злочини поділяє на три групи: 1) основні

екологічні злочини (до них відносяться склади злочинів, у яких об'єктом злочинного посягання є природні об'єкти); суміжні – ті, які можуть виконувати екологічну функцію лише за певних обставин (наприклад, службова недбалість); додаткові – ті, які за певних обставин отримують екологічне забарвлення (наприклад, зловживання владою або службовим становищем) [5, с.296–298]. На нашу думку, «основні» екологічні злочини визначені розділом VIII «Злочини проти довкілля» чинного Кримінального кодексу України. До «суміжних» та «додаткових» екологічних злочинів можуть бути віднесені й інші види злочинів, що спричинили екологічну шкоду. Насамперед це – екоцид; незаконне поводження з радіоактивними матеріалами; порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами; незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини; порушення правил ядерної або радіаційної безпеки; порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами; порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення та інші. Слід зазначити, що у теорії кримінального права безпосередній об'єкт як частина родового об'єкта визначає віднесення злочину до певного виду [6, с. 32]. Вважаємо, що останні дві названі групи екологічних злочинів відносяться до злочинів з двоєдиним об'єктом, де додатковим об'єктом виступають суспільні відносини по охороні, раціональному використанні окремих видів природних багатств і забезпеченні екологічної безпеки населення. У зв'язку з цим доцільно при розробці криміналістичної класифікації екологічних злочинів враховувати «основні» екологічні злочини, а саме: порушення правил екологічної безпеки; нежиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення; приховування або перекручення відомостей про екологічний стан; проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля; порушення правил охорони надр; незаконна порубка лісу; незаконне полювання; незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом; забруднення або псування земель; забруднення атмосферного повітря; забруднення водних об'єктів; забруднення моря; порушення законодавства про Континентальний шельф України; порушення законодавства про захист рослин; порушення правил охорони рибних запасів при проведенні вибухових робіт; порушення ветеринарних правил; безгосподарське використання земель; знищення або пошкодження лісових масивів; знищення або пошкодження територій природно-заповідного фонду.

У криміналістиці є дискусійним питання щодо підстав криміналістичної класифікації злочинів й зокрема екологічних. Більшість дослідників вказаної проблеми визначили, що розподіл злочинів в залежності від об'єктів посягання не у всіх випадках забезпечує ґносеологічні потреби криміналістичної теорії та слідчої практики. В юридичній літературі визначені два шляхи розробки криміналістичної класифікації злочинів. Так, Р.С. Белкін пропонує криміналістичну класифікацію злочинів будувати відповідно до складу злочину [7, с.325–326]. Водночас О.М. Васильєв, В.О. Образцов, М.П. Яблоков та інші вважають, що криміналістична класифікація повинна

виходити не тільки з кримінально-правових характеристик, але й з криміналістичних, які мають значення для розкриття злочинів [8, с.78]. На думку І.Ф. Герасимова, підставами класифікації злочинів можуть бути особливості місця їх учинення, наявність або відсутність злочинної мети, фактів приховування, маскування злочину [9, с.158].

Аналізуючи різноманітні точки зору щодо проблеми побудови загальної системи криміналістичної класифікації злочинів, вважаємо за доцільне при розробці криміналістичної класифікації екологічних злочинів враховувати кримінально-правову класифікацію як основну та криміналістичні ознаки злочинів: спосіб, обстановку, наслідки.

У кримінально-правовій літературі однією з підстав систематизації екологічних злочинів є об'єкт злочину. Так, В.В. Сверчков виділяє наступні групи злочинів проти довкілля: перша – це злочини, що порушують правила загальної екологічної безпеки; друга – злочини, що посягають на базові об'єкти навколишнього природного середовища – атмосферу, водойми, землю, континентальний шельф; третя – злочини, що посягають на рибні запаси, рослинний та інший органічний світ [4, с. 10]. Інша точка зору в О.В. Овчаренко, яка класифікувала екологічні злочини відповідно до предмету посягання. Вона визначила три групи екологічних злочинів: 1) біосферні, 2) геоекологічні, 3) біоекологічні [2, с.59]. Слід погодитися з точкою зору В.О. Навроцького, який запропонував класифікувати злочини проти природи за характером суспільно небезпечного діяння. Автор визначив наступні види екологічних злочинів: 1) злочини проти природи, що полягають у знищенні (пошкодженні) природних об'єктів (знищення, зруйнування чи псування територій та об'єктів природно-заповідного фонду, умисне знищення або пошкодження лісових масивів, забруднення атмосферного повітря, забруднення моря тощо); 2) злочини проти природи, що полягають у протиправному заволодінні ними, захопленні, привласненні їх (незаконна порубка лісу, незаконне полювання тощо); 3) злочини проти природи, що полягають у порушенні порядку користування об'єктами природи (проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, порушення законодавства про континентальний шельф України, утаювання або перекручення відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення, незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини [3, с. 438]. Водночас, запропонована класифікація, на нашу думку, не є досконалою. Гадаємо, група екологічних злочинів, що полягають у порушенні порядку користування природними ресурсами включає такі способи екологічних злочинів як злочинне знищення природних ресурсів, так і злочинне заволодіння ними.

Аналіз юридичної літератури, матеріалів слідчо-судової практики та результатів проведених нами досліджень дозволяє розробити криміналістичну класифікацію екологічних злочинів як сукупність груп злочинів, об'єднаних предметом злочинного посягання, способом, наслідками – заподіяння екологічної шкоди. Викладене дозволяє виділити наступні чотири групи екологічних злочинів: 1) порушення правил екологічної безпеки;

2) злочинне забруднення об'єктів природи; 3) злочинне заволодіння природними ресурсами; 4) злочинне знищення чи пошкодження об'єктів природи.

Перша група – **порушення правил екологічної безпеки.** Вона об'єднує екологічні злочини, предметом посягання яких є природне середовище, або його окремі компоненти. Способом вчинення в цій групі злочинів проти природи є дії, спрямовані на забруднення, пошкодження природних об'єктів. До першої групи ми відносимо наступні екологічні злочини: порушення правил екологічної безпеки; невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення; перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення; проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля. Слід зауважити, що названі злочини мають високий ступінь латентності, а тому від загальної кількості виявлених екологічних злочинів складають 0,2%.

Друга група – **злочинне забруднення об'єктів природи.** До неї ми відносимо забруднення або псування земель; забруднення атмосферного повітря; забруднення водних об'єктів; забруднення моря. Зазначені злочини об'єднані в одну групу за предметом посягання – окремі компоненти природного середовища (атмосферне повітря, землі, водойма), способом вчинення – забруднення окремих природних об'єктів, наслідками злочину – спричинення екологічної шкоди. Від загальної кількості порушених кримінальних справ вказана група складає 2,4%.

Третя група – **злочинне заволодіння природними ресурсами.** Вона включає екологічні злочини, предметом посягання яких є окремі природні об'єкти, а саме: дикі звірі та птахи, водні живі ресурси, надра та корисні копалини, лісові масиви, дерева та чагарники. Способом вчинення зазначених злочинів є дії, які спрямовані на заволодіння природними ресурсами. До третьої групи ми відносимо наступні злочини проти довкілля: порушення правил охорони надр; незаконна порубка лісу; незаконне полювання; незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Згідно з статистичними даними МВС України вказані злочини є найбільш поширеними й складають 95% від загальної кількості виявлених екологічних злочинів.

Четверта група – **злочинне знищення чи пошкодження об'єктів природи.** До останньої групи ми відносимо наступні екологічні злочини: порушення законодавства про континентальний шельф України; порушення законодавства про захист рослин; порушення правил охорони рибних запасів при проведенні вибухових робіт; порушення ветеринарних правил; порушення правил охорони земель; знищення або пошкодження лісових масивів; знищення або пошкодження територій природно-заповідного фонду. Вказана група включає злочини, предметом посягання яких є окремі компоненти природного середовища. Способом вчинення злочинів в цій групі є дії, спрямовані на знищення чи пошкодження об'єктів природи. Від загальної кількості порушених кримінальних справ по екологічним злочинам вказана група складає 2,4%.

Викладена класифікація екологічних злочинів може бути покладена в основу розробки криміналістичних характеристик, формування методик розслідування окремих видів екологічних злочинів.

Список літератури: 1. Экологические преступления: квалификация и методика расследования /Под ред. В.Е. Коноваловой. Х., 1994. 2. Овчаренко Е.В. Уголовно-правовые и криминологические аспекты проблемы борьбы с загрязнением вод: Дисс. канд. юрид. наук. Ставрополь, 1997. 3. Кримінальне право / Під ред. В.О. Навроцького. К., 1998. 4. Сверчков В.В. Ответственность за экологические преступления по российскому уголовному законодательству. Н. Новгород, 1998. 5. Дубовик О.Л., Жалинский А.Э. Причины экологических преступлений., М., 1988. 6. Петров В.В. Экологическое право России. М., 1995. 7. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск, 1992. 8. Белкин Р.С. Курс криминалистики.: В 3т. Т.3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М., 1997. 9. Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М., 1984. 10. Герасимов И.Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск, 1975.

Надійшла до редколегії 23.12.04

І.О. Панов

ДІЇ ЮРИСДИКЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ, ЩО ВИКОНУЮТЬСЯ ДІЛЬНИЧНИМ ІНСПЕКТОРОМ МІЛІЦІЇ НА ПІДГОТОВЧІЙ СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Одним із основних завдань міліції в Україні є припинення адміністративних правопорушень і здійснення провадження у справах про них. Більша частина посадових осіб міліції виконує основний обсяг дій юрисдикційного характеру на підготовчій стадії цього провадження. Тою чи іншою мірою до здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності причетна переважна більшість працівників ДАІ, ДПС, чергових частин, патрульно-постової служби, інших підрозділів органів внутрішніх справ, в тому числі і служби дільничних інспекторів міліції [1, с. 141].

Говорячи про адміністративно-юрисдикційну діяльність дільничних інспекторів міліції, мову насамперед необхідно вести про провадження в справах про адміністративні правопорушення, зокрема про його стадії. В адміністративно-правовій літературі з'ясуванню сутності та видів стадій провадження в справах про адміністративні правопорушення свої праці присвятило багато вчених, зокрема, О.М.Бандурка, Ю.П.Битяк, А.С.Васильєв, І.П.Голосніченко, В.К.Колпаков, А.Т.Комзюк, А.П.Коренєв, М.М.Тищенко та ін. Разом з тим щодо назв та змісту цих стадій дотепер існують певні невизначеності, особливо стосовно першої з них. Це стосується також юрисдикційної діяльності дільничних інспекторів міліції. Тому завданням цієї статті є аналіз дій юрисдикційного характеру, які виконуються дільничним інспектором міліції на початковій стадії зазначеного провадження.

У більшості джерел останніх років науковці, називаючи чотири стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення, висловлюю-